

STICHTING ALDE FRYSKE TSJERKEN

NED. HERV. KERK, DOOPSGEZINDE KERK EN HET VOORMALIGE STADHUIS TE STAVEREN

STAD

Staveren, de oudste van de elf Friese steden, heeft een rijke en bewogen geschiedenis. Al in de 9de eeuw was Staveren een belangrijke handelsnederzetting. Deze was ontstaan bij de uitmonding van de Nagele, een zijtak van de IJssel, in de Vliestroom. In 1118 kreeg Stavoren een tolprivilege van keizer Hendrik V.

Sedertdien kan de nederzetting als stad worden beschouwd. Kooplieden uit Staveren dreven vooral handel met het Oostzeegebied en Rusland. Aan het eind van de 14de eeuw sloot de stad zich aan bij de Hanze, het verbond van Noordduitse handelssteden, dat de handel in Noord-Europa beheerste. Als volwaardige Hanzestad genoot Staveren tot in de 16de eeuw een grote bloei. In de 17de en 18de eeuw kon Staveren zijn welvaartspositie nog redelijk handhaven, maar na 1800 ging het bergafwaarts met de stad. De haven werd als gevolg van zandbanken (het Vrouwezand) steeds moeilijker bereikbaar en Staveren werd allengs het stille kustplaatsje, waarin niets meer herinnert aan het grootse verleden. Nauw met de geschiedenis van Staveren verbonden is het vroegere klooster van St. Odulf. Het werd ca. 830 als kapittel gesticht door Odulf, een kanunnik uit Utrecht. Na verval werd het klooster in 1132 een abdij der Benedictijnen. Omstreeks 1400 schijnt de abdij te zijn verwoest. Omdat het klooster ook veel had te lijden van de opringende zee werd het op een andere plaats, in het zuiden van de stad, herbouwd. Daarna kreeg de abdij het zwaar te verduren in de strijd tussen de Schieringers en de Vetkopers. In 1495 eindigde haar bestaan en werd ze verplaatst naar Hemelum.

De huidige ligging van Staveren komt niet overeen met de oorspronkelijke. Het oude Staveren is grotendeels in de zee verdwenen. De stad had tot in de Middeleeuwen te lijden van de oprukkende zee. Na verwoesting van de stad door brand in de twisten tussen de Schieringers en de Vetkopers zijn de grachten in de 15de eeuw bij de herbouw landinwaarts verlegd.

DE NED. HERV. KERK

De tegenwoordige Ned. Herv. kerk van Staveren is nieuw gebouwd in 1861, op de plaats van het oude kerkgebouw. Van deze oude kerk zijn geen bijzonderheden bekend. Op oude afbeeldingen van Staveren valt waar te nemen, dat het een eenvoudige eenbeukige kerk is geweest met een forse vrijstaande toren met rijke bekroning aan de zuidzijde, ter plaatse van het tegenwoordige kerkhof aan die zijde. Deze toren zal ongetwijfeld mede als baken voor de scheepvaart hebben gediend.

In 1858 werden plannen gemaakt voor een "nieuw te stichten kerk en torentje". Bestek, tekeningen en begroting werden vervaardigd door J.A. Bokma, meester-timmerman en molenmaker te Workum. Toen na een zware storm van 28 op 29 mei 1860 de westgevel van de oude kerk was ingestort, werd de uitvoering van het nieuwbouwplan versneld. In het aanvankelijke plan werden nog enkele wijzigingen c.q. bezuinigingen doorgevoerd en begin 1861 kon de aanbesteding plaatsvinden. De kerk werd gebouwd door T.J. de Jong, timmerman te Staveren. Het gebouw is gedeeltelijk op de oude fundamenten opgetrokken. Demontage en herplaatsing van het orgel werden uitgevoerd door N.A.G. Lohman te Groningen. Eind 1861 was de kerk gereed. De totale kosten hadden f 17.272,11 bedragen.

Het eenbeukige kerkgebouw is aan de westzijde voorzien van een klassicistische ingangspartij met driehoekig fronton. De dakruiter op de westzijde van de kerk is de enige

toren die Staveren rijk is. Op het oostelijke uiteinde van het dak staat een windwijzer in de vorm van een zee-ermin.

Het interieur van de kerk valt op door een harmonieus en stijlvol samengaan van stemmigheid en soberheid. Enkele restanten uit de oude kerk zijn bewaard gebleven: de 17de eeuwse eikehouten preekstoel met gekorniste panelen en gecanneleerde pilasters op gesneden dragers, 17de eeuwse eikehouten fragmenten in de kerkeraadsbanken en snijwerk in de voormalige burgemeestersbank tegen de noordmuur, de koperen kronen (vermoedelijk eind 18de-eeuws) en het orgel. De kerk bevat onder de houten vloer nog veel oude grafzerken. In het westportaal bevindt zich een grote zerk met fraai beeldhouwwerk. Uit de afbeeldingen op deze zerk valt de relatie van het oude Staveren met handel en zeevaart af te lezen.

Al in de 16de eeuw had de kerk van Staveren een orgel. In 1521 wordt namelijk een organist Gerrit vermeld te Staveren. Het bestaande orgel is dan ook gebouwd ter vervanging van een ouder instrument. Het is een curieus orgel. In 1772 is het gemaakt door twee "huistimmerlieden", vader en zoon Wiebe Meyes en Meye Wiebes, van wie verder nooit meer iets is vernomen. In het snijwerk onder de zijtorens van het hoofdwerk zijn hun namen terug te vinden verder hun wapens en allerlei timmermansgereedschap. Onder de middentoren zijn o.a. een passer en een lineaal afgebeeld. In zijn "Dispositiën der merkwaardigste Kerk-orgelen" (uitgegeven in 1788) merkt N.A. Knock over deze beide orgelmakers op: "Edog het heeft naderhand gebleken, dat deze knaapen misschien beter Timmerlieden dan Orgelmaakers geweest zijn; want toen het Orgel zou opgenomen worden, wierd het geheel ondeugend bevonden." De tegenwoordige dispositie van het orgel verschilt nogal van de oorspronkelijke. Het instrument zal in de loop der tijd gewijzigd en verbeterd zijn, vermoedelijk ook in 1861 bij de opbouw in de nieuwe kerk door Lohman. De huidige dispositie, verdeeld over hoofdwerk en rugwerk, is als volgt:

hoofdwerk
Bourdon 16', Prestant 8', Holpijp 8', Violoncel 8', Octaaf 4', Roerfluit 4', Quintprestant 3', Octaaf 2', Mixtuur, Trompet 8' (bas/disc);

rugwerk

Holpijp 8', Viola 8' (disc), Salicet 4', Fluit d'Amour 4', Gemshoorn 2'.

Pedaal aangehangen / Klavierkoppel / Tremulant.

DOOPSGEZINDE KERK

Al vanaf het midden van de 16de eeuw bestaat er een Doopsgezinde Gemeente in Staveren. Het oude kerkje - de Vermaning - bevond zich geheel aan het zuidende van de stad. In 1851 werd, ter vervanging van het oude bouwvallig geworden kerkje, een nieuwe Vermaning gebouwd in het midden van de stad. Dit nog bestaande kerkje is van een intieme eenvoud. Opvallend in het interieur zijn de fraaie koperen zesarmige kronen, in 1746 geschonken aan de Vermaning. Het orgel is gebouwd door Bakker en Timmenga en heeft de volgende dispositie:

Prestant 8', Viola di Gamba 8', Holpijp 8', Octaaf 4', Gemshoorn 2'.

HET VOORMALIGE STADHUIS

Sedert 1 januari 1984 is Staveren geen zelfstandige burgerlijke gemeente meer. De stad is opgegaan in de nieuw gevormde gemeente Nijefurd. Het voormalige stadhuis, gebouwd omstreeks 1880, heeft intussen een andere bestemming gekregen, maar de raadzaal en de burgemeesterskamer zijn intact gebleven. Het gebouw bestaat uit twee gedeeltes. De linkerhelft was de burgemeesterswoning en de rechterhelft het eigenlijke stadhuis. Op de verdieping van het stadhuisgedeelte bevinden zich de raadzaal en de burgemeesterskamer. Fraai uitgevoerd zijn de in 1937 herplaatste eikehouten betimmeringen uit de 18de eeuw. In de burgemeesterskamer is een groot geschilderd portret van stadhouder Willem V bewaard gebleven. De raadzaal is bezienswaardig door de grote geschilderde behangsels met bijbelse voorstellingen uit 1776 van E. v. Hoek. Voor het stadhuis, rechts van het bordes, staat een versierde middeleeuwse stoeppeaal, een overblijfsel uit het verleden van de eertijds zo rijke koopmans- en havenstad.

T.E. van Popta

N° 293

Staroren den 8 December 1842

Onderwerp

53

Winktoeren van
Staroren

De toren onzer Stad, zoo als bekend is, in een zeer bouwvalligen en gevaarlijken toestand, waar van de herstellingskosten, door deskundigen zijn geschat op ongeveer f 6 a 7000.-

Aangezien onze Gemeente onmogelijk zoodanige uitgaven kan bestrijden, zoo heeft deze vergadering goedgevonden de toren in onderhoofd aan het Departement van Marine aan te bieden, zoo als sulks vroeger ook heeft plaats gehad.

Zijne Excellentie den Heer Directeur Generaal van Marine heeft dezelve namens Zijne Majesteit der Koning aangenomen, maar heeft de voorwaarde gevoerd de klokken in de toren te behouden en verlangt mitsdien dat dezelve voor de overname, uit denzelfden genomen worden.

Na eene langdurige briefwisseling met Zijne Excellentie heeft de Raad van Staroren evenwel hare beklagen tot behoud der klokken in de toren ten gebruik aarden wendde des Directeurs Generaals moeten afstaan.

Voor en aler wij evenwel daartoe onze finale toestemming geven, hebben wij het niet ondienstig geacht Uw Eerw: hiermede bekend te maken en tevens ons wel te willen berigten of de hervogdij administratie of de kerk door zoodanige afstand ook benadeeld wordt en welke rechten de administratie op de toren of klokken mocht hebben.

De Raad der Stad Staroren

J. J. Sudman

Ten ordte van Winktoeren

Atlanca

van het Coll van Heeren kerk-
voogden der Hervormden te
Staroren

VERBAAL van het Provinciaal Collegie van toezigt over de Kerkelijke Administratie bij de Hervormden in VRIESLAND.

Woensdag den 14de December 1842.

De resumptie enz.

Vervolgens worden ter deliberatie gebracht de navolgende Punten:

§. III. Deene mijner van de Kerkvoerden der Aardnormale Gemeente van Stavoren, van den 14de December 1842 N°. 2, daar bij toe konnende van dit Colleege bevestigend, aan het Stedelijk Bestuur het oogenomde hebberae van Landbouwkundige neerzettingen aan Stavoren in onderlingd aan het Departement van Sintre overzichten, die meermalen voorgaende onderwerd te worden, de de Kerkvoerden administratie over zoodan, In een omland een omzetting zoudde worden, en, zoodan, welke rechten die administratie op den teren, of de afzichten zoudde meegen hebben. - Verzoeken de Kerkvoerden, op zoodan, of binnende administratie, gene stukken administratie zoudde, zoudde te zoudde zoudde kunnen bevestigend, zoudde met het verzoeken van dit Colleege, bij dezen te worden worden bevestigend gemaakt.

Waarop de deliberatie zoudde zoudde zoudde:
Van de Kerkvoerden der Stavoren etc.
meermalen van Stavoren te worden te worden, zoudde zoudde zoudde, dat zoudde zoudde zoudde

Land de Kerkvoerden der
Stavoren Gemeente van
Stavoren.

van dit Collegie de Stadstoren en de in den
zelveu zich bevindende klokken een eigen-
dom van de Burgerlijke Gemeente uitmaken,
en dat hiinne administratie alzoo bij deze
zaak geheel niet betrokken is.

En zal afschriefft doer aan de Kerkvoog-
den van voornoemde Gemeente worden ge-
zonden.

Accordeert met voorz. Verbaal.

J. Swink.
Lid en Secretaris.

10

NB. Wordt verzocht bij het antwoord, de dagteekening, de letter en het nummer dezes, naauwkeurig uit te drukken.

Litt.

N^o.

Getal der bijlagen.

76
EXTRACT UIT DE RESOLUTIEN
VAN DEN MINISTER VAN
MARINE.

's Gravenhage, den 18 September 1851

DE MINISTER VAN MARINE *Minister*

Op een verzoek van Kerbroogden en
Notabelen der Hervormde gemeente te Stavoren
daar by verzochende te worden in-
gelicht, in hoe verre by het Departement
van Marine het behoud van het Kerkgebouw
dier gemeente, als een batig voor de zeevaart
noodzakelyk wordt geacht, als in welk
geval zij al verder verzoeken eenige
snoothoorning of subsidie, tot de vereischte
herstelling, uit 's Rijks kas te worden
ontvangen.

Brengt ter kennis van de

aan
Heren Kerbroogden
en Notabelen der Hervormde
gemeente te Stavoren

Minister

Rekwartieren, dat vermits het be-
houd van de Mercuriale Kerk te Stavren
als bakens of markt voor de Schiedamsdijk
niet als onmisbaar wordt beschouwd,
er daar aan hem een schiedamsdijk
aan eenige legaalkeering tot her-
stelling van dat gebouwe met 5 Pijlers
te as niet kan worden redda van.

aan

Hoe Extraal verhooren
Dien Secretaris Generaal
M. H. H. H. H.

ten bij de algemeene Synode der Nederlandsche Herv.
vondt kerke den 19 Augustus 1860 vastgesteld, te hebben
geslagen, desrechter daaraan ~~zijn~~ ~~afgevoerd~~ in den
germaagde weg zijn ingegaan; om te voorzien in alle
D. der vooruiften, waarvan deze gemeente als het
ware van verstoeken is, teinde daarna dengeen's
nienweg volgens die vooruiften te gaan beven.
delen.

Zoo hebben wij de wette advisieren, dat de stichting
van een nieuw kerkegebouw hoogst noodzakelijk
is, en sta vast te gedragen. Dat daer te bereiken
zullen teerkomden, zins geoid aan de stichting
uiften, ^{zullen} hebben te gedragen.

Concept

Hij ondergeteekende, P. G. P. de Burgh, Burgemeester van de gemeente
te Stavoren, het daar aangenomen inderzake aangenomen gemeentelijk
reglement, daarmede geautoriseerd bij Raadsbesluit van
vandaag 23. Mei 1813. S. 27. Tenzamen met de Gemeente van Oudekerke
overeenkomstig de goed getekende Overeenkomst tusschen Staten
bij besluit van den 23. Junij 1795. en de Gemeente van Oudekerke
Leden van de Staten van Midden- en Oost-Friesland, van den 17. Januarij 1795.

En, Wiebe Widdes, ten aanzien van zijnzelf, Jan Wierse
Lid van de Gemeente van Oudekerke, in naam van de Gemeente van Oudekerke
voegden, en haren Overeenkomst met de Gemeente van Oudekerke
tenzamen met de Gemeente van Oudekerke, tenzamen met de Gemeente van Oudekerke
overeenkomstig de goed getekende Overeenkomst tusschen Staten
bij besluit van den 23. Junij 1795. en de Gemeente van Oudekerke
Leden van de Staten van Midden- en Oost-Friesland, van den 17. Januarij 1795.

Verklaren bij ende overleeden met elkander te hebben
gemeen te maken, en te willen laten weten, dat de Gemeente van Oudekerke
lijke Gemeente in eigen naam behorende kloppe, te hangen
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke

1. De Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke, te hangen
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke

2. De Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke, te hangen
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke

3. De Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke, te hangen
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke

4. De Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke, te hangen
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke
en te gebruiken in de Gemeente van Oudekerke, en de Gemeente van Oudekerke

Verzamelde
Kening in

3. Dit contract is alsoor bij de ^{voordertige} vijftiende ~~van~~
aanmerkelijken de gunnen een verbindende kracht zijns,
welke anders in geval van ontbinding doorkloft, de opzegging
in een jaar vóór de terugkoming van de geestelijken.

De Wiltent door eenen kerk, als een contract is
deyle opkloft in de kerkvoogdij worden gevestigd, wanneer,
een by de Burgerlijkes - en een by de kerkvoogdij Gemeente
bestaande uitrijzen en blijven.

Van welke alle wij belevens, en wanneer welk kind
het welk effect te maken, met de kerk, door het belevens, en gevestigd,
onder verband als volgen de wet.

gratis, verplicht zich de Burgerlijke Gemeente voor
haar deede gedachten in de bestis van het kerkgebouw
die ten dienste te voorzien, met uitzondering
der kosten van verwing, die tot de kerk toe
dij dienen te verbleven.

De Gemeente behoudt de Burgerlijke Gemeente
te overnemen het recht, om tegenoverstaand goed
vinden overeen te komen, op haar kosten en voor
werk in de twee op plaatsen en steeds te onder
houden, als omzeggende van de Burgerlijke
Gemeente verlijpside.

De Contract de overige overeenkomst
zal een contract in de ple op het in de kerkbouw
die worden opgesteld, waarvan verbij de Bur
gerlijke Gemeente met de Mevrouw Kerk
veiligheid berisende kan zijn.

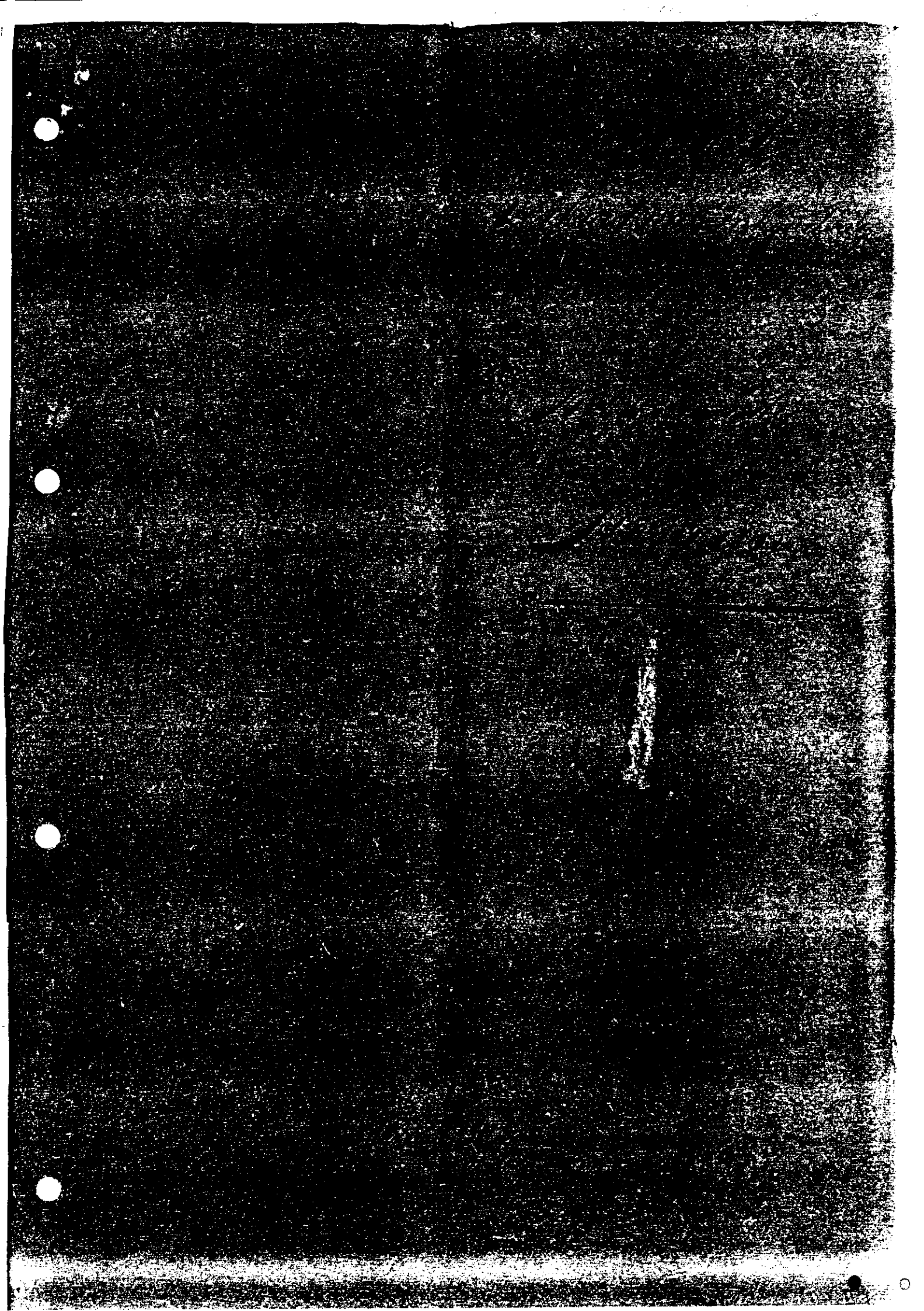
Op tevens de gronden dat het een
overgenomen zijn. Het besluit te nemen in
wachten.

Burgemeester en Wethouders van
Staven

H. J. S. J. J. J.

De Secretaris.

M. J. J. J.

Extract.

Rep. no. 147

Op heden den achtsten November des jaars
 achttien hunderd en zestig, heb ik alles
 onder Hendrik Jande Carpentier notaris
 @ Sandpluats heb ik de tot standum, in
 het derde arrondissement van de provincie
 Friesland en ik zijneren van nu te
 melden mij beherde getuigen: mij be
 „gves in de herberg de witte Bronck
 te Stavoren, ten einde aldaar te
 verveke van Heeren Kerstvoogden der
 Hervormde gemeente van Stavoren over
 te gaan tot de publieke aanbesteding van
 het bouwen der bestaande, en het dan
 na weder bouwen van een nieuwe kerk, voor
 de Hervormde Gemeente te Stavoren,
 met bijlevering van materialen, als op
 autorisatie van het provinciale Collegie
 van Saccy over de herkolijke administratie
 staatselij de Hervormden in Friesland
 en onder nadie approbatie van gezegd Collegie
 Terplaatse voornede zijn voor mij verspre
 men de Heeren: Klaas & Hendrik Althuisi
 us, Secretaris der gemeente Stavoren al
 daar wonende, Gemme Jacobs de Jong
 timmerman, aldaar en Mehe Hiddes

Ernst Alas
 17

Koren
 ?

Stenenstraat, opriener bij de watershuut
woude aldaar, alle aan mij e notaris
behoed in hunne hoedeningkeij van
kerkvoogden der Hervormde Gemeente
te Stavoren; Die Heer Jan Rommeste, heer
van de Hervormde Gemeente aldaar als
adviseur het de kerkevoogdij; Jan
Abels Marchena heer aldaar; Huurto
Altes Demmer, venterberoeft, Anreef,
kes de Boer, molenaar en heer aldaar
en Jaerd Casperus aannemer te Stavoren;
als notabilen der gemeente me
de aan mij behoed. -

mij verrechende als nu over te gaun tot de
gedachte van bespeding bywijre van
inrichting en optoed. -

In het de aander Compromanten verroekt
volduende dat er tus geprocederd nal,
gus beites en condities van van beste
ding daurean beffuunde, en hier nate
volgen ite maeten:

Artikel Een en d'oorvoort.

- 10 Ten fine van redres wordt hier observeerd:
Wat het hoofd van paragraaf 30 moet
gieren werden: Alle lichtamen met
Blanke of Arabus of h glas te degen
eels niet in dunne Steyverd, Luever

Stuend.

Stukken aan te leggen, en met volduen
de Schepers aan te schrijven, vooraf, de
sporen ramen en roerwoord.

Achter de woorden "goedgedekt overnemen
in te wezen de woorden; en met een vol
doen vernis te dekken,

Wat in paragraaf 13 moet gelezen wor-
den, twaalf in leem gegoten leekramen;
van yser;

Achter de alineaen, van paragraaf 37
in te wezen de woorden: welke trekpen-
ning bepaald wordt op tien Gulden; door
de aannemer bij de kennisgeving der
opdrachten dezer befleding aandens recht,
te hebben onmiddelyk uit te betalen -

Wat in paragraaf 39 worden geviseerd
de woorden: "zonder dat de aannemer ver-
goeding daarvoor kan vorderen; en daar-
voor in de plaats te stellen de woorden:

In welk geval de aannemer van af het
verloop der tien weken vierprocento rente
aalgonisten -

Handtekening van een onder, de inschre-
vings biljetten ingekomen zijnde, blijkt
dat laagte inschrijver was Benke
Fischer timmerman te Surich, die in
gescheven had twaalf geluene Gulden 12000

De

27
reco de 1849

durende vierhonderd zesennegentig Gulden
den 1246.00

Alumina is, hetwelk 26 op acht duizend
Gulden ingesteld hetwelk bij opvoering
is gebruikt en opgevoerd door Gaard Poulfs
Laagegaard, aannemer te Helsingør
met dertien duizend eenhonderd Gulden, 13100.00

Daarop door Heeren aantekebers aan
mij is geluid, gelykelyken te verklaren
en beken te maken dat het voetsmeer
niet behoorden den laaititen mijner voor
zijn loofbedankende -

Worden de hier speciaal gelykelyk
aanvoert.

Van al het veld ik dat verbaal van
in houding heb opgemerkt in gele ten
ten laaiten in het hoofde des gemeld alles
te tegenwoordigheid vande daartoe
speciaal verrochte Gelyken Annde
Drees, mijner kleits monende te houden
en Hendrick Butcher, van herweg lichte
monente te Stavoren, en al, zoo da
anig de eerste die in mijne bewaaring
is verbleven met de Comparanten
en mij e totaais onmiddelyk na ver
loering hebben geteekend. -

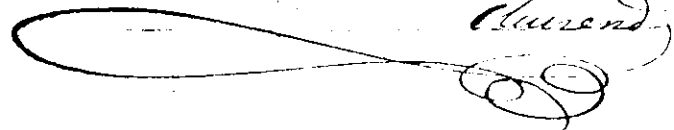
Gelyken; J. Thommische G. T. J. de Jong

Handwritten note in the left margin: "Handwritten note in the left margin, possibly a signature or reference." The text is written vertically and is partially obscured by the main text's left edge.

De opheffing bij instelling van een van
Schiedamsche Gulden, plaats, gebied
hebbende, en van alle gemeenschap ge-
scheed is, hebben besteden verklaard
het aan te besteden werk in te houden
en te willen overgaan tot een herbesle-
ding, en wel op die voegenblek onder vol-
genterwijziging der Conditieën Zijnde
Het laagste in schijnings biljet aande-
ze alle geannoneerd, en gelijktijdig met
derelate te worden gerechtigd -
Blijvende wijzigingen, zijn de volgende
1. De Specie tot aanvulling van de Heure,
der fundamenteën van de oude kerk
wordt geleend door de aanbesteders
aan de opslag blijvende de arbeids loonen
tot de aanvulling vereent voor den
aannemer.

2. Het betaling van de laatste termijn wordt
bepaald op drie maanden na de afschei-
ding en goedkeuring van het werk
waardoor dus vervalde de hiervoor uit-
gesproken rente -

Hierop de beschijnings biljetten ingeko-
men zijnde blijkt dat laagste Schijner
is Thomaes Ottes Schuurmans, timmer-
man te Groot, die geschreven had ceterum

Daarom

J. H. Koenigra. Althuis, D. Demmer
A. V. de Boer, L. B. Kuyper, J. A.
Franchard, H. J. Bakker, A. de Vries
- Mr. H. J. de Carpenter.

Overgeschied te Belvaard van
derzenden 6 November 1800 in Leëbig
deel 64 folio 130 rechts van 2 met
twaalf bladen in drie van voijen, Ont,
van ynd verrijp f. 30
Tot 38 procenten 30 1/2
Teramen benyuden ten on
conhulue ont f. 1.10 1/2

De Ontvanger
/ Gedeputeerde / Polt
Niet gegeven voor weidelyke
gelijkheidens tetterensel
Met J. J. de Carpenter

